

Христина Плецан

ФОРМУВАННЯ КОМПЛЕКСНОГО НАУКОВОГО ПІДХОДУ УСПІШНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ

У статті здійснено аналіз наукових досліджень проблеми успішності крізь призму окреслення досвіду та позицій сучасних наукових підходів. Розкрито тенденції та характерні особливості поняття «успішність професійної діяльності». Наголошено на осмисленні успішності професійної діяльності державного службовця у системі публічного адміністрування.

Ключові слова: успішність, професійна діяльність, державний службовець, публічне адміністрування, кадрова політика.

«У що ти віриш, того і досягаєш»
Норман Пил

Постановка проблеми

Розвиток високопродуктивної системи публічного адміністрування вимагає удосконалення самодостатнього, структурованого, якісного та дієвого інституту державної служби. Вагомим акцентом таких змін є питання розуміння значущості успішності професійної діяльності шляхом професійного розвитку державного службовця. Постає проблемне питання вивчення зарубіжних і вітчизняних теоретичних напрацювань з питань становлення, формування та розвитку професійної успішності, визначення її місця та ролі у системі управління сучасним суспільством. Актуальність дослідження теми обумовлюється також недостатнім теоретичним обґрунтуванням.

У контексті дослідження проблеми серед сучасних наукових здобутків потрібно виділити таких науковців: Н. Алюшину, Г. Атаманчука, М. Головатого, Є. Головаху, А. Деркач, М. Жайворонка, О. Івашкіна, Ю. Ільїну, І. Лотову, В. Малиновського, В. Михайличенко, Л. Мітіну, Ю. Молчанову, Н. Нижник, Н. Паніну, Л. Пашко, О. Родіну, Н. Самоукіну, Ф. Хміля, Т. Щербакову та інших.

Невирішеними частинами загальної проблеми є практично недосліджене питання успішності професійної діяльності у сфері державного управління України.

Мета

Метою цього дослідження є аналіз основних концепцій успішності у викладі представників різних наукових напрямків.

Українське суспільство у динаміці розвитку потребує модернізованої системи управління. Важливу роль у удосконаленні парадигми кадрової політики, визначенні нових пріоритетів, принципів, технологій з акцентом на людський ресурс відіграє успішність професійної діяльності.

Серед значної кількості характеристик необхідно зазначити, що у науковій літературі широко вживаються терміни «успіх», «успішність», «ефективність», які чимало вчених використовують як синоніми. Тому доцільно конкретизувати понятійно-категоріальний апарат для проведення відповідних узагальнень.

Так, німецькі автори Г. Гібш і М. Форверг пропонують розрізняти поняття «ефективність» та «успішність» ді-

яльності. На їхню думку, під ефективністю слід розуміти відношення витрат, необхідних для виконання суспільних вимог і досягнення групових цілей, до отримуваних результатів, а під успішністю діяльності – виконання вимог, що пред'являються суспільством до кооперованої праці, безпосередньо до витрат праці [6].

Звернення до авторитетних джерел (словників, довідників, енциклопедій) підтверджує зазначені терміни похідні від них понять, що випливають з тлумачення Великого тлумачного словника сучасної української мови, «успішність» розглядається як наявність успіхів у чомусь [5, с. 1517]. А поняття «успіх» – талант, удача, позитивний наслідок роботи [5, с. 1516].

Науковці переконано доводять, що поняття «успіх» потрібно визначати як позитивний, обов'язково значущий результат діяльності, що досягається за допомогою значних зусиль. Поняття «успішність» – як соціальну або особистісну реалізованість, засновану на здатності й умінні досягати успіхів.

У цьому контексті слід виокремити теоретичні напрацювання української дослідниці Ю. Ільїної, яка пропонує розглядати термін «успішна людина» як людину, яка «робить щось вчасно», уміє погоджувати свої плани і прагнення з реальними координатами суспільного часу, грамотно досягає своєї мети з мінімальними витратами енергії, у гармонії з життям в цілому, особистими обставинами і з самою собою [10].

Так, у науковій літературі поняття «успішність» трактується як характеристика ступеня повноти, глибини, усвідомлення й міцності знань, умінь, навичок [21].

Отже, у своєму дослідженні ми користуватимемося більш ширшим поняттям – «успішність», адже успіх – це особисте, а успішність притаманна професійній діяльності, те, чого досягають крок за кроком, вдало використовуючи необхідні засоби та методи у роботі.

Підтвердженням цього є думка С. Ключникова, що розглядає успішність як життєву енергію, якою володіє особистість, притягує до себе інших особистостей, створюючи навколо себе обставини, можливості, перепони та способи їх розв'язання [12, с. 14].

Поняття успішності Д. Сьюпер пов'язує з такими детермінантами, як успішне самовизначення, успішна професійна кар'єрна адаптація, що знайшло відображення в його теорії професійного самовизначення. Згідно з теоретичними розробками, науковець успішну професійну діяльність вимірює професійною зрілістю, поінформованістю про професію, шляхи її набуття й потребу в ній; усвідомленням взаємозв'язку між навчанням і подальшою професійною діяльністю; накопиченням відповідного обсягу професійних знань, умінь, навичок, інноваційного бачення та усвідомлення [16].

У контексті розгляду проблеми слід звернути увагу на дослідження професійного зростання психологом Д. Тідманом, що наголошує на важливості відповідності особистісних характеристик і професійної діяльності у процесі досягнення успішності. Вчений виділяє три фази на шляху до успішності: входження в посаду, перетворення, інтеграція [29].

Враховуючи неоднозначні трактування серед представників наукової спільноти, розглянемо проблему успішності професійної діяльності в соціологічному, психологічному та управлінському аспектах.

Соціологічний аспект дослідження успішності широко представлений у розробках М. Вебера, Є. Головаху, А. Маслоу, Д. Макклелланда, К. Маркса, В. Москаленко, Т. Парсонса, О. Родіної, К. Роджерса, Р. Тернера,

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Виклад основного матеріалу

Г. Тульчинського, Х. Хекхаузена, Д. Холла, Е. Фрома, Д. Чендлера та ін. Науковці розглядають тенденції підтримки високої самооцінки, «вбудованого соціального компасу», образу соціально бажаної успішності, моделі поведінки, сутність, структуру, фактори формування професійної успішності.

Так, Е. Фром підкреслює особистісну ініціативу в процесі досягнення успішності у професійній діяльності та в житті загалом. На думку вченого, розумінню успішної особистості притаманний так званий продуктивний тип характеру, що являє собою визначений ідеал, кінцевою метою у розвитку особистості. Основним детермінантом процесу постає безпосередньо праця. Саме завдяки продуктивному мисленню та праці забезпечується раціональний, свідомий рівень соціальної самоідентифікації особистості, творчого самовираження [23].

У концепції Д. Роттера успішність розглядається крізь призму локус-контролю особистості. Представники гуманістичного напрямку А. Маслоу і К. Роджерс зазначають, що становлення успішної особистості залежить від самоактуалізації, розкриття здібностей та реалізації потенціалу особистості. У свою чергу, Д. Макклелланд та Х. Хекхаузен успішність трактують через поняття мотивації досягнення, що є підґрунтям професійної активності. Р. Тернер у своїх дослідженнях акцентує увагу на важливості освіти, наставництва, особистісних характеристик особистості на шляху до успішності [13].

Цікавими для нашого дослідження є теоретичні доробки теорії стратифікації М. Вебера. Професійну успішність вчений визначає як приналежність особистості до «привілейованої» страти, а вертикальна соціальна мобільність виступає механізмом досягнення успішності [4].

Д. Холл і Д. Чендлер пропонують авторську модель успішності професійної діяльності, де особистість зосереджена на своїх цілях та завданнях, зусиллях, яких потрібно докласти для досягнення бажаних результатів (об'єктивного успіху), за яким слідує задоволеність особистісною діяльністю (суб'єктивний успіх) [24].

Доречно зупинитися на дослідженнях Є. Головахи, який основами успішності визначає взаємозв'язок актуальних (життєві домагання) і перспективних (готовність і здатність особистості до подальшої реалізації) показників [7].

Поділяємо думку науковця О. Родіної, що трактує поняття «успішність» як одну з найважливіших характеристик будь-якої професійної діяльності. При цьому підкреслює, що задоволеність працею є свідомою суб'єктивною оцінкою успішної діяльності [20].

Наголошуючи на важливості особистісних зусиль, Г. Тульчинський зазначає, що успішність у професійній діяльності досягається тоді, коли особистість сама визначає її. Саме поняття успішності науковець трактує як оптимальне співвідношення між очікуваннями оточуючих, особистості й результатами діяльності [22].

Як зауважує український вчений В. Москаленко, особистість розпочинає правильно сприймати себе й інших, що сприяє формуванню особистісного образу «Я», становленню самовизначення і самореалізації соціальної ідентичності особистості, передумовою чого є активне включення у різні соціальні спільноти. Успішність у професійній діяльності передбачає наявність розвинених здібностей самоаналізу, володіння прийомами включення себе у загальний соціальний контекст державної служби на рівні колективу та організації в цілому [15].

Узагальнюючи представлені соціопсихологічні підходи, слід зазначити, що успішність професійної діяльнос-

ті залежить від активності й ініціативності особистості, мотиваційного компоненту та зосередженості на поставлених цілях.

У контексті психологічного підходу слід виокремити теоретичні напрацювання вітчизняних і зарубіжних науковців та практиків, таких як: А. Адлер, К. Альбуханова-Славська, Н. Амінова, Б. Ананьєв, У. Бек, А. Белкін, Е. Борисова, Е. Головаха, А. Деркач, Б. Душков, Е. Еріксона, Е. Зеер, Ю. Ільїна, Л. Карамушка, Є. Клімов, Т. Кудрявцев, І. Лотова, Т. Лукман, С. Максименко, Дж. Мід, Л. Мітіна, В. Москаленко, Н. Самоукіна, А. Сидоренко, Б. Теплова, П. Троптяга, Ф. Хміль, Я. Хаммер, Б. Хелмицький, Г. Щокін та інші.

Проведений нами аналіз наукових публікацій свідчить про те, що у зарубіжній психології поняття «успішність» розглядають як феномен особистості, у свою чергу у вітчизняній літературі більшість фахівців зосереджені на вивченні різних аспектів успішності індивідуальної та спільної діяльності, а саме: навчальної, спортивної, трудової, управлінської тощо.

Доречно зупинитися на концепції життєвого шляху людини від народження до смерті американського психолога Е. Еріксона, що чітко дає розуміння успішності як такої. У процесі свого розвитку людина неминуче проходить крізь низку криз, які за умови правильного, позитивного їх подолання формують ідентичність людини, тобто здатність бути собою. При цьому успішність розуміється як професійне та особистісне зростання [8].

Так, Б. Ананьєв стверджує, що передумовами успішності професійної діяльності є відповідні особистісні якості, визначена структура здібностей та можливостей, сенсомоторики, талану, емоційно-вольових компонентів [8].

Заслужують на увагу наукові доробки К. Альбуханової-Славської. Концептуально успішність науковець розглядає як «стратегію життя», що конкретизується у три різних перспективи: когнітивну (теоретичні плани на майбутнє в думках), особистісну (мотивація майбутнього, життєві та особистісні ще не реалізовані резерви), життєву (відображає соціальні можливості перспективи особистості). Активність – основний параметр, який проходить через усі сфери життя особистості і виявляється як «здатність до оптимального балансу між бажаним і необхідним» [1, с. 247].

Теоретичними засадами бачення професійної успішності І. Лотової є психоемоційний стан, для якого характерні: задоволення своєю діяльністю, посилення мотивації досягнення, узгодженість позицій «Я як особистість» і «Я як професіонал», актуалізація потреби у саморозвитку, самовдосконаленні [13].

На думку Н. Самоукіна, успішність професійної діяльності потрібно визначати як досягнення працівником значущої мети і подолання або перетворення умов, що перешкоджають її досягненню [11, с. 220–235].

Е. Зеер успішність розглядає через розвиток особистості у сфері навчально-професійної та професійної діяльності, що спрямований на формування стійких мотивів професійної діяльності, соціально значущих і професійно важливих якостей особистості, готовності до постійного професійного росту, знаходження оптимальних прийомів і способів якісного й творчого виконання професійної діяльності у відповідних індивідуально-психологічних особливостях особистості фахівця [8].

Як послідовне безперервне сходження від щабля до щабля розглядає процес досягнення професійної успішності Б. Теплов, який довів, що професійна успішність залежить від результативності виконання діяльності, яке частіше може бути забезпечене не окремою можли-

вістю, а їх своєрідним поєднанням, що характеризує цю особистість [8].

Б. Душков розглядає успішність як оціночну характеристику професійної діяльності [19]. Наукова розробка поняття «успішність професійної діяльності» Б. Хмельницького характеризується відповідною ситуацією здійснення діяльності, професійним середовищем, де діють визначені цінності та правила, важливим виступає корпоративна психологічна підтримка, що обумовлює адаптацію та походження діяльності [25].

Цікавим баченням, у контексті дослідження, є наукові напрацювання А. Деркача. Вчений розглядає успішності професійної діяльності як комплексний вияв високого рівня суб'єктивності професійного розвитку, що акумулюється в умінні особистості інтегративно бачити й оцінювати етапи свого професійного шляху, розуміти причини успішності та неуспішності діяльності, володіти самопрогнозом та самокритичністю щодо подальшого професійного розвитку [8, с. 287].

На особливу увагу заслуговують теоретичні здобутки Є. Клімова. Автор висвітлює проблему успішності як характеристику професійної діяльності, що включає оцінку результату, досягнутого у процесі діяльності, та оцінку задоволення особистісною професійною діяльністю [11].

Так, Т. Кудрявцев успішність визначає як тривалий, динамічний, багаторівневий процес розвитку особистості з початку формування професійних намірів до повної реалізації себе у професійній діяльності. Характер професійної успішності, на його думку, залежить від вдалого проходження людиною відповідних стадій професійного становлення [8].

Своє бачення пропонує А. Сидоренко. Відповідно до його теорії, успішність потрібно розглядати як модель з двома взаємопов'язаними складовими: потенційна (професійно-предметна) та реальна (соціально-психологічна). Основою професійного «акме» є потенційна успішність, що визначається відповідними показниками. У свою чергу, реальна успішність є показником реалізованості професійного «акме» й визначається співвідношенням потенційної успішності із зовнішніми умовами професійної діяльності [17, с. 4].

Значний внесок у розробку теорії успішності професійної діяльності здійснила Л. Мітіна. На її думку, людина не тільки прилаштовується до професії шляхом оволодіння нормативно-правовими засобами діяльності й перейманням на себе цінностей, норм та інших компонентів професійної діяльності, а й пристосовує професію до себе за рахунок творчого перевтілення свого досвіду [14]. Щодо публічного адміністрування України, то давно існує потреба у творчих і дієвих управлінцях. Адже одним із основних обов'язків державного службовця, згідно зі ст.10 Закону України «Про державну службу», є сумлінне виконання своїх службових обов'язків, ініціатива і творчість у роботі. Кожен вияв творчої діяльності є кроком особистісного зростання фахівця.

Е. Борисова розглядає професійну успішність як результат «вростання» людини у професію, коли з одного боку професійні інтереси починають проникати у всі сфери життєдіяльності, а з іншого – відбувається розвиток і стабілізація професійної мотивації [3].

Погоджуємося з науковою розробкою поняття успішності Ю. Ільїної, яка пропонує розглядати успішність професійної діяльності крізь призму ментальної моделі розвитку психологічних компетенцій успішної людини [10]. У свою чергу, Н. Шевченко пропонує успішність визначати на основі п'ятифакторної моделі особистості [26, с. 50].

Отже, психологічний аспект дослідження професійної успішності дозволяє визначити основні психологічні

структурні та функціональні особливості успішності особистості державного службовця.

Розглядаючи управлінський аспект, потрібно зазначити, що у зарубіжних джерелах, російських, зокрема, проблема успішності є начальною. Чимала кількість публікацій у сфері державного управління дає можливість розкрити зарубіжний погляд на проблему успішності професійної діяльності.

Так, Д. МакГрегор визначає основним пріоритетом управління є створення відповідних умов для професійного розвитку особистості [28].

Думки щодо успішності Ф. Херцберга сформовано в теорії «збагачення роботи», згідно з якою успішність професійної діяльності залежить від зовнішніх умов праці та стимулів підвищення діяльності [27].

Слушно, на нашу думку, наголошує О. Івашкін, що професійна успішність державних службовців залежить від умов управлінської діяльності. Важелю досягнення успішності є професійний розвиток як двосторонній процес. З одного боку, особистість управлінця повинна успішно протистояти деструктивним впливам специфічних умов управлінської діяльності, а з іншого – використовуючи перспективні можливості професії управлінця, активно розвивати свій професійний та творчий потенціал [9, с. 10].

Проведений нами аналіз наукової літератури українських дослідників дозволяє зауважити, що проблема успішності в управлінському аспекті теоретично не розроблена – необхідно розкрити окремі чинники професійної діяльності, обґрунтовані можливості досягнення державними службовцями успішності у професійній діяльності, характеризуючи структурні елементи успішності (результативність, продуктивність, ефективність).

Таким чином, актуальність нашого дослідження підтверджується потребою у концептуальних та теоретичних основ успішності професійної діяльності державних службовців України.

Отже, успішність державних службовців може розглядатись як інтегральна якість особистості, що забезпечує стійкість в динамічно змінних умовах, найбільш повне розкриття індивідуального потенціалу. Проведений нами аналіз дає можливість зробити висновок про розмаїтість підходів до поняття «успішність професійної діяльності державного службовця».

Подальші напрями дослідження. Розробити та обґрунтувати теоретико-методологічні основи формування та розвитку успішності професійної діяльності державних службовців для України з урахуванням ментальності сучасних особливостей розвитку українського суспільства та реалізації процесів у системі управління та державної служби.

Література.

1. Абульханова-Славская К. А. Психология и сознание личности. (Проблемы методологии, теории и исследования. Реал. Личн.) Избран психол. труды. – М., Моск. Псих.-соц. Ин-т; Воронеж НПО «Модекс» 1999. – 216 с.
2. Атаманчук Г. В. Сущность государственной службы : история, теория, закон, практика : Монография. Изд. 2-е, доп. / Г. В. Атаманчук. – М. : Изд-во РАГС, 2008. – 312 с.
3. Борисова Е. М. Профессиональное самоопределение : личностный аспект : Автореф... док. псих. наук. – М., 1995.
4. Вебер М. Основные понятия социологии // Вебер М. Избранные произведения : Пер с нем. – М. : Прогресс, 1990. – С. 602–643.

5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

6. Гибш Г. Введение в марксистскую социальную психологию / Г. Гибш, М. Форверг. – Москва : Прогресс, 1972. – 296 с.

7. Головаха Є. Критерії та формули політичного успіху : методи вимірювання і результати дослідження актуального і потенційного успіху політичних лідерів України / Є. Головаха // Соціологія : теорія, методи, маркетинг. – 2002. – № 2. – С. 86–102.

8. Деркач А. А. Акмеологические основания развития профессиональной компетентности кадров управления / А. А. Деркач, Е. В. Куликова, Е. В. Селезнева. – Псков, М.: Псковский обл. ин-т повышения квалификации работников образования, 2007. – 113 с.

9. Ивашкин А. Г. Психологические основы развития профессиональной успешности личности муниципального руководителя. Монография / А. Г. Ивашкин. – Краснодар: Кубань-книга, 2006. – 30 с.

10. Ільїна Ю. М. Психологія успіху – антологія проблематики // Психологічна теорія і технологія навчання // збірник «Актуальні проблеми психології» Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України. – Т. 8 – К., 2008 – С. 45–56.

11. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения. – М. : Издательский центр Академия, 2007. – 301 с.

12. Ключников С. Ю. Фактор успеха : Новая психология саморазвития / С. Ю. Ключников. – М. : Беловодье, 2002. – 480 с.

13. Конюхова Т. В. Философско-психологический контекст понятий «успех» и «успешность личности» / Т. В. Конюхова, Е. Т. Конюхова // Философия образования. – 2011. – № 1. – С. 214–220.

14. Митина Л. М. Адаптация или развитие. Выбор психологической стратегии профессионализации личности / Л. М. Митина // Психологическое сопровождение выбора профессии / Под ред. Л. М. Митиной. – М. : Моск. психолого-соц. ин-т : Флинта, 2003. – 184 с.

15. Москаленко В. Соціальна психологія. Підручник. Видання 2-ге, виправлене та доповнене / В. Москаленко. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 688 с.

16. Москаленко О. В. Акмеология профессиональной карьеры личности: Учебное пособие / Под общ. Ред. А. А. Деркача / В. О. Москаленко. – М.: Изд-во РАГС, 2007. – 352 с.

17. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки : Зб. наукових праць. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. – № 30 (54). – 239 с.

18. Пашко Л. А. Людські ресурси у сфері державного управління теоретико-методологічні засади оцінювання: Монографія / Л. А. Пашко. – К. : Вид-во НАДУ, 2005. – 236 с.

19. Психология труда, рекламы, управления, инженерная психология и эргономика: энцикл. слов. / Под ред. Б. А. Душкова. – Екатеринбург : Деловая книга, 2000. – С.403–431.

20. Родина О. Н. О понятии «успешность трудовой деятельности» / О. Н. Родина // Вестник московского университета. – 1996. – № 3. – С. 60–67.

21. Соціолого-педагогічний словник / За ред. В. В. Радума. – К. : ЕксОб, 2004. – 304 с.

22. Тульчинський Г. Я. Разум, воля, успех : о философии поступка / Г. Я. Тульчинський. – Л. : ЛГУ, 1990. – 216 с.

23. Фромм Э. Человек для самого себя / Э. Фромм; Пер. с англ. – М. : АСТ : АСТ Москва, 2008. – 352 с.

24. Хаммер Я. С. Профессиональный успех и его детерминанты / Я. С. Хаммер // Вопр. психол. – 2008. – № 4. – С. 147–153.

25. Хелмицкий Б. Психоанализ профессиональной деятельности // Прикладная психология и психоанализ / Б. Хелмицкий. – 1997. – № 3. – С. 11–20.

26. Шевченко Н. Ф. Кар'єрні очікування фахівця : діагностика і розвиток : монографія / Н. Ф. Шевченко, М. В. Сурякова. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2011. – 236 с.

27. Herzberg F. One more time : how do you motivate employees? Harvard Business Review, Vol. 65, Sept/Oct.

28. McGregor D. Leadership and motivation / D. McGregor. – New York, 1964.

29. Tiedeman D. V., Ohara R. P. Career development : Choice and adjustment. N.Y., 1963.

УДК 35.086

Ігор Шпекторенко

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ ФАКТОРІВ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЗАДОВОЛЕНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

У статті здійснено аналіз поняття «професійна задоволеність кадрів», визначено об'єктивні та суб'єктивні фактори її формування, удосконалено теоретичні підходи до формування цієї важливої якості кадрів органів державної влади.

Ключові слова: професійна задоволеність, професіоналізм, професійна мобільність, державна служба.

☞ На сьогодні у науковій літературі існує чимало тлумачень поняття «професійна задоволеність» кадрів. Аналіз наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних дослідників кадрового менеджменту, державної та публічної служб вказує на існування у науці, умовно кажучи, переважно вузького погляду на зміст професійної задоволеності, який, на наш погляд, не розкриває її розуміння як системного явища, якості, що залежить не лише від ступеня сформованості суб'єктивних особистісних якостей працівника. У процесі формування професійної задоволеності кадрів важливу роль відіграють як об'єктивні, так і суб'єктивні фактори.

☞ Сутність системного підходу полягає в дослідженні державної служби як цілісної системи, що має свої організаційні форми та структуру, методи, функції, завдання тощо. Системний аналіз можна уявити у вигляді трьох послідовних фаз: аналіз та ідентифікація елементів системи; ідентифікація цілого (синтез системи); пояснення поведінки або властивостей цілого; пояснення поведінки або властивостей предмета дослідження, що нас цікавить, з позиції його функцій, ролей або характеристик у цілому, частиною котрого він є. Основні системні принципи: цілісність властивостей системи; структурність (можливість описання системи через визначення її структури); взаємозалежність

Постановка проблеми

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми